

Батлав.....

УЛСЫН ШАЛГАЛТ - 2018

МОНГОЛ ХЭЛ-12

Аймаг / дүүрэг:
Сум
Сургууль:
Анги: Бүлэг:
Овог:
Нэр:

САНАМЖ, ЗӨВЛӨГӨӨ

- Шалгалт 80 минут үргэлжилнэ.
- Шалгалтын материал хоёр хэсэгтэй ба нэгдүгээр хэсэг нь унших чадвар сорьсон, хоёрдугаар хэсэг нь бичих чадвар сорьсон задгай хэлбэрийн даалгавраас бүрдэнэ.
- Даалгавар бүрийн хариултыг өгөгдсөн сул зайд бичиж тэмдэглэнэ.

ҮЕР
/ туужийн хэсгээс/

Их мөрний тохойн чийглэг хөрсөнд тэжээгдэн тэнгэр өөд түмэн мөчрөө сарвайн ургаж он жилийг элээхдээ амьдралын хатуу зөөлөнг ханатлаа эдэлсэн хөгшин буурал улиас хэд хоногийн турш догшрон шуугьсан үерийн усанд орвонгоороо булгаран урсгалын дагуу нам цохиулан унахдаа бас ч ул мөргүй алга болохгүйг мэрийсэн мэт нүцгэн шар үндсээ үерийн усны эсрэг сарвайлган сэрийлгэсэн нь аймшигт хүчнийг хориглон тогтоох гэж арга буюу алгаа сарвайлган хамгаалсан амьтан шиг ажээ. Тэрхүү үхэтхийн унасан хөгшин моддын үндсийг үерийн ус ууртайяа эрчлэн мөргөж, саргиатуулан улаан хөөсөөр цахран шуугина. Их мөрний хөвөөнд үнэт эрдэнэ гээчхээд эрж яваа юм шиг урагш хойш холхих нэгэн хүний хэлбэр төрхийг алсаас хараад нар шингэх үеийн модны сүүдэр шиг тахир агаад нэн өндөр. Түүний нүцгэн хөлний нарийхан урт шилбэ, голын эргээр загас жараахай шүүрдэн яваа хөх дэглийн мөч чацыг санагдуулна. Ойртон очвоос тэр өвгөний урагш ягжийсан хөх эрүү нь он удаан жил эдлэгдэж, усанд байн байн бамбайтлаа хөөж, наранд яхиршин хатаж хөв хөх болсон завини эрүүтэй нэн төстэй ажээ. Шил рүү нь унжсан тав гээзгийн шодон үзүүрийг даруулан сүлжсэн нарийн суран боолт нь гээгдсэн бололтой. Салхинд сэrvэгнэн хийсэх буурал үс нь хавар цагийн өлөн цагаан хагд өвсийг санагдуулна.

...Өвгөний нүдний чалх үнэхээр муудсан ажээ. Хүүхэн хараа нь цийдэмтэн тунгалаг хар өнгөө хэдий нь алдсан учир наран сөрөг эгцлэн харж чадахгүй далдирахад хөнхөр ухархайн дээрх өтгөн буурал хөмсөг нь сэrvэлзэн хөдөлнө. Тэгээд хоёр гараа давхарлан саравчлан харах гэж оролдовч хар бор ажилд мойнийж тойнийгоод хоорондоо хэдий нь эвлэхээ больсон хуруунаудын завсраар нарны туяа сийгэн нүүрэн дээр нь тусахад өөрийн эрхгүй нүдээ анъж “Муу алга маань нарны туяа ч хааж чадахгүй, шүүрэн шанага шиг сад тавих болоо шив” гэж шивэгнээд “Тэр лав манай бирвааз* мөн дөг өө. Монш чинь ханаад* нь” гэснээ нар салхинд гандаж онгосон задгай энгэртэй даалимбан цамцныхаа том том мөнгөн товчийг мултлан хүлхгэр цамцаа тайлж нямбайлан эвхээд салхинд хийсгэж алдахаас болгоомжлон довон дээр тавиад орхисон хоёр том гутлынхаа хооронд хавчуулан зөрүүлж тавиад босоход түүний янхигар цээжний хавирга сүврэг арьсныхаа цаана зуралзан хөдөлж ,бүүр хэнхдэг цээжийг нь халхлах юмгүй болоод ч тэр үү, нүд далдираам атлаа нэн сүртэй ажээ. Энэ ханхар цээжийг одоо наран сөрөг харуулаад сайтар ажиглавал уушги зүрх нь арьсаа нэвт харагдаж мэдэхээр агаад аягүй бол тэр том цээжинд ганц зүрх тэгэхдээ аварга том ганц зүрх энэ үерийн ус шиг булгилж байгаа юм бил үү, хэн мэдэх билээ. Өвгөний нүцгэн хэнхдэг дээр шумуул улайран суувч тэр дороо нисэн одохыг нь хараад арьсны цаадах ясанд хошуугаа булгалахаас болгоомжилсон болов уу гэлтэй.

...Өвгөн цааш ахисаар...Усны гүнд зоосон шонгийн дэргэд хүрээд “гучин нэгэн алд” гэж амандаа бувтнааснаа “Ганцхан алдаар зөрүүлчхэж” гэж арай чангаар гунигтайхан дуугарав. Хүн орчлонг хэмжих дуртай. Тэгэхдээ бол янз бүрээр хэмжинэ. Харин энэ өвгөний хувьд бол алдлан хэмжиж явна. Орчлон ч бас хүнийг хэмжих дуртай. Тэгэхдээ он жилээр хэмждэг нь нэг бodoход болхи бүдүүвтэр хэмжүүр гэлтэй. Орчлон энэ хүнийг жаран таван жилээр хэмжчээд байгааг усч өвгөн ер анзаарахгүй зогсож байгаа нь энэ. Тэгээд “Гучин алд” гэж давтан хэлснээ, “Дөчин жил усны эрэг сахисан гэхэд даанч дээ. Бас л болоогүй байна. Усч хүн гэхэд усаар муу мэдэж байна даа. Урьд шөнө үерийн усны хүрхэн шуугих чимээг чагнан цурам хийлгүй хоносон атлаа хэр зэрэг нэмсний нь бас л ташаарч байна шүү. Уул нь би гучин алд нэмсэн гэж итгэж байсан юм. Гэтэл гучин нэгэн алд” гэж урамгүйхэн үглэсээр усны зах руу эргэн гэлдрэв.

(Д.Мягмар)

Бирвааз* /перевоз/ - Ус гатлах, усаар хөвөх, урсгахад зориулж урт бүдүүн модыг зэрэгцүүлэн холбож бэхэлсэн хэрэгсэл
Канад /ханаад*/- салыг тогтоон уях олс дээс

НЭГДҮГЭЭР ХЭСЭГ. УНШИХ ЧАДВАР СОРЬСОН ДААЛГАВАР

“Үер” түүжийн энэ хэсэгт Сэлэнгэ мөрний их үер болоод түүний хөвөөнд насаараа амьдарсан усч өвгөний тухай өгүүлжээ.

Эхийг задлан шинжлэх даалгавар

[25 оноо]

1. Учир шалтгааныг нь тайлбарлаарай. [5 оноо]

Жишээлбэл:

Буурал улиас он жилийг элээж сарвайтлаа ургасны учир – Их мөрний тохой нь чийглэг агаад шимт хөрстэй учир олон жил насалжээ.

- Хөгшин буурал улиас булгаран унасны шалтгаан-

.....

.....

- Өвгөн хүлхэгэр цамцаа нямбайлан эвхэж тавьсны учир-

.....

.....

- Өвгөний нүцгэн хэнхдэг дээр шумуул улайран суувч тэр дороо нисэхийн учир-

.....

.....

- Хүн орчлонг хэмжих дуртай гэсний учир-

.....

.....

- Өвгөн “Гучин нэгэн алд” гэж үглэсний учир-

.....

.....

2. Дүрслэх ур маяг бүхий үгс юуг юутай адилтгасныг /зүйрлэснийг/ тайлбарлаж бичээрэй. [5 оноо]

- Сарвайлган хамгаалсан амьтан шиг-

.....

.....

- Ул мөргүй алга болохгүйг мэрийсэн мэт-

.....

.....

- Модны шүүдэр шиг тахир –

.....

.....

- Шүүрэн шанага шиг-

.....

.....

- Үерийн ус шиг булгилах-

.....

.....

3. Дараах уран дүрслэлийг олж бичээрэй.

[4 оноо]

- Их мөрний ургсал ихэссэнийг дүрсэлсэн дүрслэл

.....

.....

- Усч өвгөний өтөлснийг дүрсэлсэн дүрслэл
-
-

4. Дүрийн онцлогийг дүгнэж бичээрэй. [6 оноо]
- Усч өвгөний гадаад шинжийг-
-
-

- Өвгөний үйлдлийг –
-
-

- Зан төрхийг-
-
-

5. Дараах санаанаас нэгийг сонгон мэдрэмж, үзэл бодлоо /нэг цогцолбороор/ бичнэ үү?
[5 оноо]

- Энэ ханхар цээжийг одоо наран сөрөг харуулаад сайтар ажиглавал уушги зүрх нь арьсаа нэвт харагдаж мэдэхээр агаад аягүй бол тэр том цээжинд ганц зүрх тэгэхдээ аварга том ганц зүрх энэ үерийн ус шиг булгилж байгаа юм бил үү
 - Хүн орчлонг хэмжих дуртай. Тэгэхдээ бол янз бүрээр хэмжинэ. Харин энэ өвгөний хувьд бол алдлан хэмжиж явна. Орчлон ч бас хүнийг хэмжих дуртай
 - “Усч хүн гэхэд усаа муу мэдэж байна даа. Урьд шөнө үерийн усны хүрхрэн шуугих чимээг чагнан цурам хийлгүй хоносон атлаа хэр зэрэг нэмсний нь бас л ташаарч байна шүү. Уул нь би гучин алд нэмсэн гэж итгэж байсан юм. Гэтэл гучин нэгэн алд”
-
-
-
-
-
-

ХОЁРДУГААР ХЭСЭГ. БИЧИХ ЧАДВАР СОРЬСОН ДААЛГАВАР

“Орчлон ч бас хүнийг хэмжих дуртай” санааг ургуулан бодоод учир шалтгааныг тайлбарлан сонирхолтой эх зохион бичээрэй. Үгийн тоо 250-300 /25 оноо/

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Засагч багш нарт зориулав